

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

KÜLÖNSZÁM

A TARTALOMBÓL:

Takács István – Baranyai Zsolt – Liebmann Lajos – Takácsné György Katalin:
A közvetlen külföldi tőkebefektetések súlypontváltozásai az ezredfordulón

Bartakovics Gábor:

Az Egyesült Államok és az Európai Unió pénzügyi szabályozásának
összehasonlítása a gazdasági válság kialakulására tekintettel

Hete Gabriella – Szabó Gábor Csaba:

Versenyképesség, innováció. Fejlesszük tovább minőségrendszereinket!

Csepeti Ádám:

A Miles és Snow-féle stratégiai alkalmazkodási tipológia teljesítményvonatkozásai

Buday-Sántha Andrea:

„Jog, Világ, Stádium” - A kommunikációs jog világszintű fejlődésének stádiumai

2011

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

A különszámban a Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Karán
2010. november 3-án tartott „Hitel, Világ, Stádium” nemzetközi tudományos konferencia
válogatott tanulmányai olvashatók.

A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatja.

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / *Articles are refereed by anonym reviewers before publication.*

Ismeretésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár

Nyugat Magyarországi Egyetem, Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft./év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év;
Példányonkénti ár: 700 Ft.

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.

H-9400 Sopron, Bem u. 3. | Tel.: 99/323-780 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Copyright © 2011 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Ez a kiadvány a TÁMOP 4.2.2.B-10/1-2010-0018 számú projekt támogatásával valósult meg.

Gazdaság & Társadalom

3. ÉVFOLYAM

2011. MÁRCIUS

KÜLÖNSZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 243

TANULMÁNYOK

Gazdaságfejlesztés a reformkorban és a XXI. században Székely Csaba.....	3
A közvetlen külföldi tőkebefektetések súlypontváltozásai az ezredfordulón Takács István – Baranyai Zsolt – Liebmann Lajos – Takácsné György Katalin.....	15
Az Egyesült Államok és az Európai Unió pénzügyi szabályozásának összehasonlítása a gazdasági válság kialakulására tekintettel Bartakovics Gábor.....	42
A kockázati tőke-befektetések jelentősége Magyarországon a statisztikai adatok tükrében Konecsny Jenő – Havay Dóra.....	62
A pénzügyi-gazdasági válság hatása az ingatlan befektetési alapokra Borszéki Éva – Végh Klaudia.....	85
A kis- és középvállalkozások e-banking szokásai Dunay Anna – Fodor Zita – Illés B. Csaba.....	103
Versenyképesség, innováció. Fejlesszük tovább minőségrendszereinket! Hete Gabriella – Szabó Gábor Csaba.....	117
A Miles és Snow-féle stratégiai alkalmazkodási tipológia teljesítményvonatkozásai Csepeti Ádám.....	140
A turizmusirányítás szervezetfejlesztési kérdései Egyed Krisztián.....	169
A társadalmi fejlődés, az információs műveltség és a könyvtár kapcsolata Kiss Danuta Stanisława.....	193
„Jog, Világ, Stádium” - A kommunikációs jog világszintű fejlődésének stádiumai Buday-Sántha Andrea.....	215
Table Of Contents/Abstracts.....	243

A társadalmi fejlődés, az információs műveltség és a könyvtár kapcsolata

Kiss Danuta Stanislawa⁴⁶, PhD hallgató

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron

ABSZTRAKT: Az információs társadalomnak nevezett posztindusztriális társadalom új iparágakat, új értékeket hozott létre. Új információs és kommunikációs technológiák jelentek meg az élet minden területén, elterjedését és használatát az információs társadalom fejlődésével foglalkozó kutatások szélesen vizsgálják. A változások új képességeket igényelnek a gazdasági élet részvevőitől. Az információs piacon megjelenő árübőség, az információ áradat kezeléséhez nem elegendő az információs technológiák ismerete és alkalmazása. Az új lehetőségek kiaknázáshoz, a fejlődéssel való lépéstartáshoz szükség van az információs műveltségre, amellyel rendelkező személy felismeri az információ szükségletét, képes megtalálni az információt, értékelni és hasznosítani azt. Az információs műveltség nélkülözhetetlen az aktuális kulcskompetenciák közé tartozó, a munkaerőpiacon való érvényesüléshez szükséges kommunikációs készség fejlesztéséhez, alapja az önképzésnek és az élethosszig tartó tanuláshoz. A korszerű információs technológiákat alkalmazó kompetens könyvtárosok munkájára támaszkodó könyvtár, mint az információs piac olyan részvevője, mely nemcsak létrehozza, feltárja és szolgáltatja az információt, hanem kereshetővé, értékelhetővé teszi azt, egyben a legalkalmasabb hely az információs műveltség tanulására.

KULCSSZAVAK: információs társadalom, kommunikáció, információs technológiák, információs műveltség

Bevezetés

A XX. század második felében az ipar és agrárszektor helyébe új iparágak lépnek, elsősorban az információs- és kommunikációs iparágak. Az információs és tudásszektor termékeinek megnőtt fogyasztása teljesen megváltoztatja a társadalmat és a gazdaság minden szegmensét. Az információs technológiával átszőtt gazdaság a társadalom új életformájával párosul. Új értékrendek jönnek létre. Az új technológiákkal való interakció kihívás elé állítja az információs társadalom tagjait. A jelenkorra vonatkozó kifejezések között ezt használják a leggyakrabban, habár a társadalomelmélettel foglalkozó szakirodalomban többféle megközelítéssel találkozhatunk. Z. Karvalics László az „Információs társadalom

---

46 danuta.kiss@emk.nyme.hu

keresése” című könyvében hetvennégy kifejezést sorol fel, amelyek az 1950 és 2002 között jelentek meg a posztindusztriális társadalom jellemzésére.

Kétféle megközelítés emelhető ki, a tudásgazdaságot illetve a technológiát hangsúlyozó szemléletek. Az indusztriális társadalmat követő új társadalmi formációval foglalkozó egyik legelső szerző Fritz Machlup 1962-ben megjelent „The Production and Distribution of Knowledge in the United States” című tanulmányában az új korszakot tudásgazdaságnak hívja, míg Tadao Umesao az 1964-ben megjelent könyvében használt kifejezés „joho shakai, johoka shakai” az internet használatára utal. A posztindusztriális társadalom egyik legszélesebb elemzését Castells írta le a „The Information Age: Economy, Society and Culture” című trilógiájában. A szerző az információs társadalom modelljét három különböző folyamat eredményeként elemzi: az információs forradalom; kapitalizmus és szovjet szocializmus krízise és kulturális mozgalmak megjelenése eredményeképpen. Az információs társadalom számos modelljeinek közös eleme, az információ központi jelentősége, a használati értéke az új tudás létrehozásához, mely a termelékenység és a hatalom alapvető forrása.

A tanulmányomban az információs társadalom kifejezést használom a jelenkort azonosító jelzőként általános elterjedése miatt. Az elemzésekhez nyilvánosan elérhető, elsősorban interneten közzölt utóbbi évek szakirodalmát és statisztikai adatait használom.

Európa és információs társadalom

A globális információs társadalom kiépítésének terveivel Európában az 1990-es évek elejétől foglalkoznak. 1993-ban jelent meg „Fehér könyv a Növekedésről, Versenyképességről és Foglalkoztatásról”.⁴⁷ Egy évvel később, 1994-ben fogalmazták meg a Bangemann-jelentést (Europe and the Global Information Society), amely akcióterve tartalmazta az EU-s információs társadalom kiépítésének alapkoncepcióját. Az információs társadalom kiépítésének kezdeményezése inkább adminisztrációs intézkedésekre támaszkodott, a széles társadalmi rétegek bevonása nélkül. Az infrastruktúra-fejlesztés, új alapszolgáltatások, új alkalmazási területek fejlesztését, szabályozását és használatának biztonságát szolgáló tervek a magán tőke bevonására támaszkodtak, abban a meggyőződésben, hogy a piac betölti a társadalom mozgatóerőjének szerepét.

A globális információs társadalmat szolgáló fejlesztések célja, hogy Európa elérje a gazdasági pozíciójának megerősítését USA-val és az ázsiai országokkal szemben. 2000-ben az Európai Tanács Lisszaboni stratégiájában azt a célt tűzték

---

47 Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century - White Paper COM(93) 700, 1993. december.

ki, hogy 2010-re az EU a világ legversenyképesebb tudásalapú társadalma legyen. Akcióterve tartalmazta a társadalmi integráció fokozását, foglalkoztatás növelését, gazdasági növekedés elérését az információs és információs-kommunikációs technológiák (IT/IKT) segítségével.

Mivel a lisszaboni stratégia nem hozta meg a várt eredményt, ezért 2004-ben új stratégiát fogalmazták meg az „i2010 Európai Információs Társadalom a növekedésért és foglalkoztatásért”.⁴⁸ Az új stratégia prioritásai az egységes európai információs tér létrehozása, az IKT innováció és beruházások növelése mellett a társadalmi befogadás és életminőség javítás voltak. A társadalmi befogadást, e-befogadást tartalmazó stratégiaelemek megjelenése válasz volt az egyre növekvő digitális különbségekre, társadalmi rétegek fokozódó leszakadására. Az eEurope programban megfogalmazott jellemzés szerint az e-befogadás (e-inclusion) azt jelenti, hogy az információs-kommunikációs technológiák alkalmazásával az egyének és csoportok hatékonyan vesznek részt a tudás alapú társadalomban és gazdaságban.

Társadalmi haladás, az információs társadalom elérésének készsége

A világon több szervezet foglalkozik az információs társadalom előrehaladásának mérésével különböző jelzőszámok alkalmazásával. Egyik legismertebb az International Data Corporation Information Society Index (IDC ISI), mely 1990-es évek közepétől figyeli az információs társadalom elérésének készségeit olyan 53 országban, amelyek a világ GDP-jének 97%-át és IT költségeinek 99%-át adják. A IDC ISI mutatóinak összetevőit négy csoportba rendezi: számítástechnikai infrastruktúra, internet infrastruktúra, információs infrastruktúra és társadalmi infrastruktúra. A társadalmi infrastruktúra fejlettségének mutatószámai jelzik a „polgári szabadság” mértékét, újság előfizetők számát, a sajtószabadság mértékét, középiskolába beiratkozott tanulók arányát a megfelelő korosztályból, felsőfokú intézménybe beiratkozott hallgatók arányát a megfelelő korosztályból. Ebbe a csoportba tartozó faktorok az új jelenségek befogadását, a tudástermelés, tudásfokozás, a tudás hatékonyságnövelésének lehetőségét hordozzák. Egy teljesen eltérő alapelvű a Japán Információ-feldolgozó és Fejlesztő Központja indexe (Japan Information Processing and Development Center - JIPDEC-index), amely nem tartalmaz társadalmi, politikai, sem gazdasági összetevőket, a mutatói hardver-arányt, szoftver-arányt, kommunikációs arányra támaszkodnak. A Malajziai National Information Technology Council NITC indexe nagyobb mértékben jelzi a tudás társadalmi szemléletet, két fő csoportra osztja a befolyásoló tényezőket: az

48 Kaplan Dániel: e-Inclusion: New Challenges and Policy Recommendations. Report. Hozzáférhető: http://www.umic.pt/images/stories/publicacoes/kaplan_report_einclusion_final_version.pdf [2010. okt. 21.]

IKT eszközökkel való ellátottságot jelzőkre (számítástechnika, telekommunikáció, digitális tartalmak) és a társadalmi faktorokra, amelyek jellemzik az e-befogadást. Az utóbbi összetevői között találjuk az információterjedést és hozzáférést, a „tudástermelést”, a tudáshatékonyt, valamint a tudásfokozás tényezőit.⁴⁹

Az információs társadalom megvalósítása Magyarországon

Magyarország az 1990-es évek közepétől részt vesz az információs társadalom kiépítésében. Magyarországi információs társadalom stratégiák a fő hangsúlyt az infrastruktúra fejlesztésére és az információs-kommunikációs technológiák használatára helyezték, különböző területeken: gazdaság, közigazgatás, kultúra, oktatás, egészség, környezetvédelem, szélessávú infrastruktúra, hozzáférés, infrastrukturális szolgáltatások, tudás, ismeret, jogi és társadalmi környezet, kutatás és fejlesztés, esélyegyenlőség. Magyar információs társadalom stratégiái és azokhoz kapcsolódó programok az EU-s irányelveket elfogadva, az uniós mintákat követik (például: ECDL, Sulinet, Sulinet Express, e-Magyarország pontok, Teleházak) és ma már el lehet mondani – nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket.⁵⁰

Számos stratégia, program és akcióterv tartalmára jellemző, hogy idővel a hangsúly a technológiák, modern információs-kommunikációs eszközök igénybevételének népszerűsítéséről a tudatos, értékteremtő használat, e-befogadás felé mozdult. Ezt a célt szolgálják a különböző programok és akciók keretében létesített internet hozzáférési pontok és az információs-kommunikációs technológiák használatának elősegítését szolgáló „e-Tanácsadó” és 2006-ban az Informatikai és Hírközlési Minisztérium kezdeményezésére bevezetett „IT-mentor” szakmai szolgáltatások. A fő feladatuk a tanácsadás és segítségnyújtás az e-szolgáltatások igénybevételéhez, alapfokú digitális oktatás, valamint a hozzáférés fontosságát tudatosító tevékenység.

A 2007. évi statisztikai adatok tükrében a magyar internetezők az internetet leginkább az információkeresésre, online szolgáltatások igénybevételére, valamint kommunikáció céljából használják. A közhivatali ügyintézés és az oktatás célú használat az internet teljes használatának kevesebb, mint 50%-át, és alig több mint 20%-át az online vásárlás és banki szolgáltatások igénybevétele teszi ki. 2007-ben Magyarország lakosságának majdnem fele soha nem használt még internetet. A KSH 2008. évi adatai szerint az internet kapcsolat hiányának okai

49 Az információs társadalom jellemző tényezőivel és fejlettségét vizsgáló különböző szervezetek által használt mutatóit többek között tárgyalja Jakobi Ákos: Hagyományos és új területi különbségek az információs társadalomban.. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék Budapest doktori értekezése. Hozzáférhető: http://teo.elte.hu/~doktor/ertekezes2007/jakobi_a.pdf [2010. 10. 25.]

50 Bővebben ezzel a gondolattal a fejezet digitális szakadékról szóló szakaszában foglalkozom.

között a legmeghatározóbb a szegénység és az, hogy az internetet nem használók majdnem 50%-a „nem akar internetet (káros tartalmak miatt, stb.)” (KSH, 2008). Az utóbbi vélemény a pozitív attitűdök hiányáról, az információs műveltségbeli olyan hiányosságairól szól, amelyek megakadályozzák az egyént abban, hogy hasznosítsa az információs társadalom technikai fejlesztéseit. Az Információs Társadalom- és Trendkutatásért Alapítvány által 2009-ben készült „A magyar információs társadalom fejlődésének tanulságai, a közeljövő kihívásai” című tanulmány szerint Magyarország középmezőnyben helyezkedik el az információs társadalom készségét jelző eu-s ranglistán. Az infrastruktúra fejlettségét több mutató alapján vizsgálva a következő eredményt kapjuk: Magyarország a 15. helyen szerepel a 27 EU tagország között internethasználók aránya alapján, 17. helyen a szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások szempontjából és 19. helyen az interneten történő vásárlók szempontjából. Ugyanakkor a tanulmány rámutat arra, hogy „az eszköz- és technika-központú probléma mára társadalmi integrációs- társadalmi különbségeket generáló problémává vált”. (ITTK, 2009)

Információs társadalom Magyarországon globális indexek tükrében

Az IDC ISI Információs Társadalmi Index szerint Magyarország a 28. helyen volt az 53 ország közötti rangsorban. A Globális versenyképességi Index (Global Competitiveness Index) 2009-2010 évi adatai szerint 133 ország között az 58. helyet foglalta el. Természetesen átfedések találhatók az információs társadalom versenyképességi és globális versenyképességi indexek helyezettei között, az IDC ISI és GCI indexeknél az első helyeken szereplők között az eltérés nem több mint 3-4 hely. Kivételt képez Dánia, amely világszű az IDC ISI szerint és „csak” kilencedikként található a GCI 2009-2010-es ranglistáján.

Magyarország gazdasági versenyképessége csökkenő tendenciát mutat: 2006-ban elért 38. helyezésről 2008-ban 62.-re esett vissza. Székely Csaba és Andriska Pál (2009) a versenyképességi tartalékokat vizsgálva rámutat a hatékonyságnövelő tényezők között szereplő felnőttképzés mutatóinak jelentőségére. A GCI Index magyarországi felsőoktatás és felnőttképzés 2008. évi versenyképességi mutatói szerint hazánk a 101. helyezett a világ 134 országa között, ami élesen tükrözi kedvezőtlen versenyképességi pozícióját. A 2008 évi EU-s statisztikák szerint az oktatásban résztvevő felnőttek aránya (a 25 és 64 év közötti lakosság számához viszonyítva) Magyarországon 3,1% volt, lemaradva EU-s átlag 9,6%-tól. Csak Horvátországot (2,2%), Törökországot (1,8%), Romániát (1,5%) és Bulgáriát (1,4%) előzte meg, azonban megjegyzendő, hogy amíg az utóbbi országok mindegyikében az arány növekvő tendenciát mutatott a 2003. évhez képest, Magyarországon ezalatt 0,6%-os csökkenés történt.

Társadalmi és területi egyenlőtlenségek – digitális szakadék

Az információs társadalomban megjelenő digitális szakadék több szinten jelentkezik: a világ régiói és az országok közötti különbségekben, például a világszerte skandináv országok és kelet- és dél-európai országok közötti különbség, egy országon belül tapasztalható régiós különbségekben valamint az egyes társadalmi rétegek közötti különbségekben. A megosztottságok lehetnek hozzáférés jellegűek, használati jellegűek, vagy a használat minőségéből fakadóak. Amíg az első kettő esetében hálózatok kiépítése és a digitális írástudás oktatása az alkalmazható megoldás, a használat minősége az információs műveltség növelésével fokozható.

Az információs társadalom kiépítésének programjainak eredményességét és hatékonyságát elemző vizsgálatok egyike a teleházak működésének vidékfejlesztésre gyakorolt hatásának a kutatása. A közzétett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az új technológiák és információs-kommunikációs eszközök használatának népszerűsítése, nemhogy nem csökkentette társadalmi és területi egyenlőtlenségeket, hanem mélyítette és konzerválta a digitális szakadékokat. Magyarországi teleházak fejlesztéséhez fűződő tapasztalatok megegyeznek a külföldi példákkal. Ezzel a témával foglalkozó Kulcsár-Hohl-Obádovics (2009) tanulmány 107. oldalán olvasható egyik lényeges megállapítás, hogy „A teleházak településtípusonkénti elhelyezkedése nem kedvez a hátrányosabb helyzetben lévőknek.” Az ismertetett szakirodalom alapján elmondható, hogy a teleházak sikere nemcsak technikai kérdés, sokkal inkább összefügg az emberi tényezőkkel – ismeretekkel, készségekkel, attitűdökkel, a kultúrával. Rendelkezésünkre állnak kutatások arra vonatkozóan, hogy Magyarországon és külföldön létesített e-pontok működése hogyan járult hozzá a területi egyenlőtlenségek felszámolásához. A vizsgálatok során levont következtetések rámutatnak a probléma összetettségére, és arra, hogy az információs-kommunikációs eszközök használatának előnyei nem élvezhetőek kellő tájékozottság nélkül. Az információs-kommunikációs hálózat kiépítése, e-szolgáltatások fejlesztése az információs társadalom elérését segítő feladatok egyik része. A gyors és olcsó hozzáféréseken kívül nélkülözhetetlen a lakosság bevonása, a képzés, a digitális írástudás és „e-orientáltság” javítása.

Az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ által készített tanulmány „A világ előrehaladása az információs társadalom terén, 1998-2008.” megállapítja, hogy a digitális megosztottság kumulatív módon erősíti fel a már meglévő társadalmi egyenlőtlenségeket.

Amellett, hogy a különböző adottságok miatt, mint például gazdasági, képzettségi, életkori, lakhely szerinti stb., nem tud mindenki egyformán hozzáférni a modern információs-kommunikációs eszközökhöz, egyre inkább fontos kérdéssé válik a használók közötti olyan különbség, amely a digitális és információs írástudásban fejeződik ki. (ITTK, 2007)

Információs társadalom versenyképessége

Kompetencia-kutatások

Az információs társadalom versenyképessége az egyén szintjén dől el, a munkavállaló, a vállalkozó teljesítőképességeitől függ, pontosabban attól, milyen készségekkel, ismeretekkel, adottságokkal és attitűdökkel rendelkezik, vagyis a kompetenciáitól. „A kompetencia olyan ismeretek, képességek birtoklását és attitűdöt jelent, amely alkalmassá teszi az egyént meghatározott feladatok elvégzésére. A kompetencia folyamatos tanulással szerezhető és őrizhető meg, s a viszonylag permanens képességekkel szemben elmúlik, hogyha nem használják.” (Ángyán, 2007) A kompetenciák kutatása, meghatározása – „láthatóvá tétele” – alapfeltétele a munkaerő-piaci cserefolyamatok megvalósulásának. Az egységes kompetencia kritériumokon alapuló vizsgálatok összehasonlíthatóvá teszik adott ország, régió munkaerő potenciálját.

Az 1990-es évek elején kezdődtek az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) -szakértői kompetenciák meghatározására irányuló kutatásai. Az Európai Unióban 2000-től kezdtek kutatni az egyes kompetenciák közé tartozó jellemzőket. Az Európai Tanács 2000. évi Lisszaboni ülésén fogalmazták meg a következő alapkompenciákat: információs és kommunikáció-technológiai készségek, technológiai kultúra, idegen nyelv ismerete, vállalkozókészség, szociális készségek.

A 2000 óta zajló magyar kompetencia kutatások eredményeképpen különböző kompetenciákhoz tartozó ismeretek, készségek és jellemző pszichikai magatartásokat határoztak meg, amelyek jellemzik a munkakompetenciákat, a vezetői kompetenciákat és a kulcskompetenciákat.

A kulcskompetenciák egyik helyzetből a másikba átvihetők, ezért sokféle helyzetben és összefüggésben használhatók. Multifunkcionálisak, vagyis sokféle cél elérésében alkalmazhatók, különböző problémák megoldására alkalmasak és különböző feladatok megoldását teszik lehetővé. A kulcskompetenciák előfeltételét jelentik az egyén sikeres életének, munkájának és későbbi tanulmányainak. Meghatározó fontosságúak az egyén személyiségének kiteljesítése és az egész életen át tartó fejlődése szempontjából (kulturális tőke), az egyén a társadalomba való aktív állampolgári szerepvállalása és beilleszkedése szempontjából (társadalmi tőke) és a foglalkoztathatósága (emberi tőke) szempontjából. Az OECD kutatásaiban meghatározott kulcskompetenciák nem teljesen ugyanazokat a készségeket, ismereteket, adottságokat és attitűdöket tartalmazzák, különböznek az Európai Unió más-más országai által meghatározottaktól úgy, mint a magyarországiaktól is. Például az információs és kommunikációs technológia használata általános kulcskompetenciának számít az Egyesült Királyságban, a tanulás képessége a finnországi kulcskompetenciák egyike. Azokat a kompetenciákat, melyek mind

az európai uniós ajánlásokban szerepelnek, mind a magyar munkaerőpiacon jelen vannak elvárásként, aktuális kompetenciáknak szokás nevezni. Az aktuális kompetenciák közé tartozó kulcskompetenciák: kommunikáció, csoportmunka, problémamegoldó képesség, tanulás és teljesítmény fejlesztése. A tudásalapú társadalomban versenyelőnyt jelent, ha meg tud felelni a változó világ kihívásainak. Karcscics Éva (2007) a munkavállalói versenyképesség szempontjából a kompetencia fejlesztésnek három szintjét különbözteti meg: a felzárkózási szinten történő szemléletváltás szintje; az aktuális versenyhelyzetben való megfelelést biztosító kompetenciák fejlesztésének szintje és a hosszú távon versenyelőnyt jelentő kompetenciák kialakításának szintjén.

Az információs kompetencia – Információs írástudás – Információs műveltség

A szakirodalomban információs tudásnak (information literacy / IL), információs írástudásnak vagy a 21. század műveltségének is nevezett információs műveltség az a kompetencia, amely meghatározza az egyén az információs társadalomban elfoglalt helyét, versenyképességét és életminőségét. Az információs műveltségnek gazdag irodalmából csupán néhány példát emelek ki a fogalom összetettségének, sokrétűségének, különböző értelmezéseinek illusztrálására.

A fogalom egyik legelső alkalmazója Paul Zurkowski⁵¹ értelmezése szerint az információs műveltség az információs eszközök valamint információforrások használatához szükséges technikák és készségek alkalmazása a problémák megoldásához, mely során – az információ értékelés és feldolgozás segítségével – formálódik és változik az egyén valóság észlelése és cselekvési képessége.

A. K. Boekhorst (2003) szerint háromféle megközelítés jellemzi az információs műveltség definícióit:

1. IKT-alkalmazás – IKT-eszközök használata.
2. Információ források megtalálása és használata.
3. Információ átalakítása – információs szükséglet felismerése, információkeresés, információ értékelése, információ használata az új tudás létrehozásához, a döntéshozatalban.

Az információs műveltség kutatásával foglalkozó szakértők egyetértenek abban, hogy a műveltség megszerzéséhez a könyvtári kompetenciák elsajátítására is szükség van, ami a kapcsolódó fogalmak alábbi felsorolásából is kiténik:

- gördülékenység – az információs kompetenciák magas szintű kezelésének képessége;

---

51 Paul Zurkowski az Information Industry Association elnökeként az Egyesült Államok National Commission on Libraries and Information Science számára 1974-ben írt beszámolójában használta először az információs műveltség fogalmát.

- használóképzés – információhoz való hozzájutás globális szinten történő oktatása;
- könyvtárhasználati oktatás – a könyvtári készségekre összpontosít;
- bibliográfiai oktatás – információkeresési ismeretek oktatása;
- információs kompetenciák – az információs műveltség összetett készség- és célrendszere;
- információs készségek – az információhasználói képességeket helyezi a középpontba;
- az információs készségek fejlesztése – az információs készségek érvényesítésének folyamata. (Varga, 2008)

1989-ben az Amerikai Könyvtári Szövetség (American Library Association – ALA) következőképpen foglalta össze az információs műveltség lényegét: Az információs műveltség azt jelenti, hogy „az egyén felismeri, mikor van szüksége információra, és képes megtalálni, értékelni, valamint hatékonyan hasznosítani azt. Az információs műveltséggel rendelkező személy megtanult tanulni.” (ALA, 1989)

A leggyakrabban használt ALA értelmezése szerint az információs műveltséggel rendelkező egyén következő kompetenciákat sajátította el:

- az információszükséglet felismerése;
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása;
- a szükséges információ megtalálása;
- a megtalált információ értékelése;
- az információ szervezése;
- az információ hatékony felhasználása az adott probléma megoldására.

Az információs műveltséget meghatározó készségek egyik legelső felsorolása David Bawdentől származik, aki a következőket állapította meg:

- „A készségek integrált készletéről van szó;
- a források ismeretén túl terjed;
- nem csak a könyvtárhoz kapcsolódik;
- eltér az (általános értelemben vett) írástudástól és a számítógépes írástudástól, de kapcsolódik is azokhoz;
- nem csak az információ megtalálását jelenti;
- egyes attitűdök (kitartás, a részletek iránti figyelem, egyes források elfogadásával szembeni óvatosság) útján alakul ki;
- idő-és munkaigényes;
- problémamegoldó tevékenység, ezért jellegében igény-vezérelt.” (Bawden, 2001)

Az információs műveltség modelljei és gyakorlati alkalmazáshoz használt standardjai közül a következőket alkalmazzák a leggyakrabban:

- „6 jártasság” modellje - „Big 6 Skills”;
- „Információ Műveltség Hét Arculata” - Seven Faces of Information Literacy;
- USA-beli Iskolakönyvtáros Szövetség szabványa - Information Literacy Standards for Student Learning;
- egyesült királyságbeli „Információ Hét Pillérje - Seven Pillars of Information Literacy;
- USA-beli felsőoktatási információs műveltség kompetencia standardja - Information Literacy Competency Standards for Higher Education;
- ausztráliai és új zélandi információs műveltség standardja - Australian and New Zealand Information Literacy Framework.⁵²

A felsoroltak közül a szakirodalom által leggyakrabban idézett és elemzett modell az 1990-ben Mike Eisenberg és Robert E. Berkowitz által megalkotott „Big6” modellje, amely az oktatás számára kidolgozott módszertani segédeszközöket (szoftvereket, könyveket) is tartalmaz. A modell hat fokozatos oktatási programja minden szintű oktatásban valamint azon kívül is alkalmazható. (Varga, 2008)

A „Big6” modell tartalma:

1. Információ szükség meghatározása.
2. Információkereső stratégiák alkalmazása, releváns információforrás kiválasztása.
3. Információhoz hozzáférés és információkeresés.
4. Információ használata, befogadása, értelmezése.
5. Szintézis – különböző forrásból származó információk rendszerezése, prezentálása.
6. Értékelés – az egész folyamat értékelése, a létrehozott információ értékelése.

Koltay Tibor (2009) az információs műveltség magyar kutatója felhívja a figyelmet arra, hogy az információs műveltség fontos eleme a kritikus gondolkodás képessége, az hogy az információs műveltséggel rendelkező egyén képes arra, hogy keresse és megtalálja a megbízható információforrásokat, tud különbséget tenni különböző tények és vélemények között és képes felismerni a

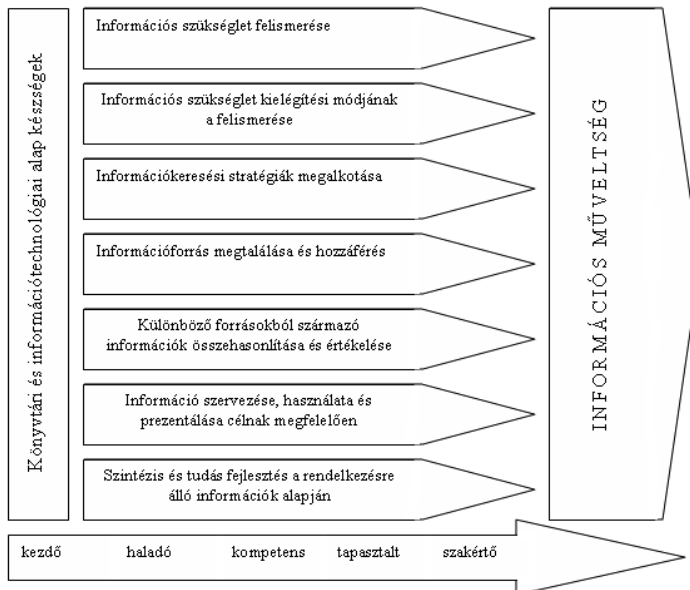
---

52 Az információs műveltség gyakorlati oktatásban használt modelljeit részletesen bemutatja Lidia Derfert-Wolf az Information literacy - koncepcje i nauczanie umiejętności informacyjnych című tanulmányában. Hozzáférhető: http://eprints.rclis.org/4949/1/derfert_IL.pdf [2010. 10. 24.]

manipulatív érvelést. Az információs műveltség iránti igény kialakulását kiváltó kihívások és a médiaműveltség oktatásának szükségességét indokoló tényezők közé sorolja a digitális technológiák okozta információs túlterhelést, a kompetens információhasználók iránti társadalmi igényt és a tudásgazdaság által megkövetelt fogékony és informált munkaerő szükségességét. Információs műveltséget jellemző információ szervezés képessége magában foglalja az információforrások etikus felhasználását, a szerzői jogok tiszteletben tartását, a releváns információk megfelelő bibliográfiai formákban való idézését. Az információs műveltség összefügg a digitális írástudás fogalmával, de nem azonos vele. Digitális (számítógépes) írástudás több műveltséget foglal magába, szorosan kapcsolódik a hálózati, az internetes, a multimédia- és a hipertext-írástudással.

Az egyesült királyságbeli Society of College, National and University Libraries az információs műveltség 7 pilléres modelljét a felsőoktatási intézményekben is használnak az információs műveltség oktatásához és a kompetencia értékeléséhez. A könyvtári- és információ-technológiai alapkészségekre épülő modell az információs műveltség elsajátításának öt fokozatát különbözteti meg a kezdőtől a szakértőig.

1. ábra: Információs műveltség 7 pilléres modellje (SCONUL, 1999)

Forrás: <http://www.lib.pte.hu/elektkonyvtar/ekonyvek/elibrary/21szazad/02.htm>
alapján saját szerkesztés

Az információs műveltség munkahelyi alkalmazásának különböző aspektusait Christine Susan Bruce (1997) kutatásainak köszönhetően ismerhetjük meg, aki individuális tapasztaláson alapuló információs műveltség (IM) használatának és fejlesztésének 7 arculatát /aspektusát különbözteti meg:

1. Információs technológiák – IM, mint információs kommunikációs technológiák használata az információkeresés- és kommunikáció céljából.
2. Információ források – IM, mint információkeresés különböző forrásokban (emberi tudást, rögzített információ források különböző információhordozók ismerete és használata).
3. Információ feldolgozása – IM, mint információ feldolgozás folyamata problémamegoldás és a döntéshozatal céljából, kreatív és egyéni megoldások alkalmazása.
4. Információ menedzsment – IM, mint különböző információforrásokból származó releváns információk szervezése, kapcsolat működtetése az információk, feladatok és munkatársak között.
5. Új tudás felépítése – IM, mint személyes célnak megfelelő tudás és nézetek felhasználása kritikus gondolkodás és elemzés.
6. Tudás fejlesztése – IM, mint személyes tudás és nézetek használata az új vélemények alkotásához (kreativitás és intuíció szerepe).
7. Bölcsesség – IM, bölcs használata mások javára (pl. munkatársak, információkeresők, ügyfelek segítése).

Ch. S. Bruce modellje értelmében az információs műveltséggel rendelkező személy etikusan cselekszik, együttműködő, kritikus gondolkodású, képes megfogalmazni információs szükségletét, információ-szervezési képességgel rendelkezik, hatékonyan használja az információt a problémamegoldásban, döntések meghozásában és a kutatásban.

A társadalom információs műveltségéért

Számos nemzeti és nemzetközi könyvtáros szakmai testület, mint az American Library Association (ALA) és egyesült királyságbeli Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP) komoly és eredményes erőfeszítéseket tesz az információs műveltség elősegítésére. Ebben a tevékenységében a szövetségese az UNESCO (az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete), amely egyik fő feladatának tekinti az információs műveltség oktatásának segítségét. Az US National Commission on Library and Information Science (Amerikai Könyvtár- és Információtudományi Bizottság) és a National Forum on Information Literacy (Nemzeti Fórum az Információs Műveltségért), az

UNESCO támogatásával 2003-ban Prágában tartott tanácskozást az információs műveltségért (Literacy Meeting of Experts). Résztvevői, záródokumentumában⁵³ szorgalmazták, hogy a kormányok átütő interdiszciplináris programokat dolgozzanak ki a nemzet egésze számára az információs műveltség terjesztéséért. A konferencián megfogalmazott definíció szerint „Az információs műveltség fogalmába beletartoznak az egyénnek a saját információs érdeklődésére és igényeire vonatkozó ismeretei, valamint az, hogy képes azonosítani, megtalálni, értékelni, szervezni, hatékonyan létrehozni, felhasználni, majd kommunikálni az információkat egy kérdés vagy egy probléma megoldása érdekében. Az információs műveltség előfeltétele annak, hogy hatékonyan részt vehessen az információs társadalomban, valamint az egész életen át tartó tanulás alapvető emberi jog része.” Lényeges a konferencia nyilatkozatának a kijelentése, hogy az információs műveltség digitális világban az alapvető emberi jogok közé tartozik „pótolhatatlan az egyes emberek és cégek (különösen a kis- és középvállalkozások), az egyes régiók és nemzetek versenyképessége szempontjából.” (Koltay, 2008) Prágában megfogalmazott javaslatoknak nem volt érzékelhető hatása a közép- és dél-európai országok információs műveltségének fokozására. Erről a 2006. évi ljubljanoi UNESCO-CEI, ICPE által szervezett „Workshop on Information Literacy Initiatives for Central and South-East European Countries” konferenciára készült szakértői beszámolók is tanúskodnak (UNESCO-CEI, ICPE, 2006).

A „Ljubljanoi kiáltvány” konkrét területeket és tennivalókat nevez meg a közép- és dél európai országok információs műveltségének elősegítésére:

1. Az információs műveltségre vonatkozó egységes nemzeti irányelv és stratégia elkészítése a társadalomgazdasági fejlesztési célok megvalósítása érdekében.
2. Minden más e-irányelv és tevékenység foglalja magába az információs műveltséget a maximális haszon elérése érdekében az információs társadalomban és a tudásalapú gazdaságban.
3. Az információs műveltségben való jártasság oktatásának biztosítása az oktatás minden szintjén, a képzések minőségének és hatékonyságának javítása és az önálló, élethosszig történő tanulás fejlesztése érdekében.
4. A könyvtárak, könyvtárosok és az informatikai szakemberek valamint a munkaközösségeik támogatása a szaktudás és a vezetői hatáskör biztosítása érdekében.
5. Az információs műveltség elősegítése a nyilvánosság érdeklődés felkeltése érdekében, valamint az információs műveltség jelentősége és alkalmazhatósága iránt az információs társadalomban és tudásalapú gazdaságban.

---

53 Prágai deklaráció: The Prague declaration: „Towards an information literate society”. Hozzáférhető: <http://portal.unesco.org/ci/en/files/19636/11228863531PragueDeclaration.pdf/PragueDeclaration.pdf> [2010. 10. 06.]

6. Regionális és globális államközi együttműködés a tapasztalatok és források közös projektek által történő megosztásának elősegítése érdekében.
7. Az információs műveltség felmérése és kiértékelése annak érdekében, hogy adatokat szolgálhassanak a tervezetek és tevékenységek hatékonyságának monitorozásához az információs műveltség előmozdításának céljából.
8. Az információs műveltség alkalmazása a munkahelyeken a termelékenység fokozása és a gazdasági versenyképesség növelése érdekében.
9. Az információs műveltségnek a társadalomba való integrálásának támogatása egy olyan civil társadalom megvalósítása érdekében, amely mindenki számára igazságos és egyenlő bánásmódot biztosít.
10. Az információs műveltség szervezeteinek és tevékenységeinek a fenntarthatóságának biztosítása.

Külföldi tapasztalatok

A szakirodalomban számos külföldi példa mutatja be az információs műveltség oktatásának elméleti kérdéseit és tapasztalatait az információs társadalom megvalósításában vezető országok felsőoktatási intézményeiben. A társadalom információs műveltségének oktatásának legnagyobb gyakorlatával az Amerikai Egyesült Államok rendelkezik. Az amerikai felsőoktatási könyvtáraknál és a fenntartó felsőoktatási intézményeknél az információs műveltség oktatásának elindításában az 1996-ban kidolgozott nemzeti programnak meghatározó szerepük volt. A Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of College and Research Libraries ACRL) által megfogalmazott információs műveltség definíciójából kiindulva egy keretprogramot dolgoztak ki az információs műveltség integrált oktatásának megvalósításához. A 2005-ben végzett átfogó vizsgálat során kutatták az információs műveltség szabványának gyakorlati alkalmazását az USA hat régióját képviselő egyetemeken, az interneten szabadon hozzáférhető akkreditációs dokumentumok alapján. Annak ellenére, hogy az „információs műveltség” kifejezést nem minden esetben a könyvtár működésével kapcsolatban használják, az információs kompetenciák megszerzése egyik elsődleges kritérium. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a könyvtár kezdeményező szerepe kulcsfontosságú az intézményeken belül.

Finnországban 2001-ben publikálták finn nyelvre lefordított amerikai szabványt (ACRL: Information Literacy Competency Standards for Higher Education”) a „Standarizing the Management of the Information Literacy 2001-2003” Helsinki Egyetem Undergraduate Library projektje keretében. A 2004-ben megjelent finnországi „Információs Társadalom Programja az Oktatás, Továbbképzés és Kutatás számára, 2004-2006” kimondta, hogy a legfontosabb célok egyike az azoknak a kompetenciáknak a fejlesztése, amelyek révén az

állampolgárok hasznosítani tudják az információs társadalom szolgáltatásait. Ebben a kompetenciafejlesztési folyamatban a könyvtárak a kulcsszereplők. (Juntunen et al., 2008)

Információs műveltség Magyarországon

Magyarország lakosságának információs műveltségre vonatkozó felmérések még váratnak magukra. Statisztikai adatok és felmérések legfeljebb az információs műveltségek körébe tartozó „rész-írástudásokra” vonatkoznak, olyanokra, mint digitális írástudás vagy információs és kommunikációs technológiák használatának hatékonyságára.

A 2001-ben megjelent „Az információs kultúra, a „digitális írástudás” a társadalom különböző rétegeiben” című TÁRKI Rt. által végzett tanulmány Nishimusótól kölcsönzött információs műveltség megközelítést tartalmaz, mely szerint az információs műveltség olyan képességeket jelent, amelyek alkalmazásával az egyén új értékeket hoz létre, információkat keres és másokkal együttműködik a virtuális térben. Az információs műveltséget a hagyományos problémák megoldásának egy olyan új eljárásaként értelmezi, „amelyhez azonban elengedhetetlen a számítógépes és az információs műveltség birtoklása. Ez pedig csak akkor tud megjelenni az egyének szintjén, ha biztosítva van számukra a rendszeres PC és internet-hozzáférés és használat lehetősége.”⁵⁴ A 2002. évben megjelent Társadalmi riport „Digitális írástudás: a számítógép és az internet-használat elterjedtségének társadalmi jellemzői Magyarországon” című tanulmánya érinti az információs műveltséget befolyásoló tényezőket, mint például az egyén foglalkozása, életstílusa, kulturális tőkéje, és értékpreferenciái. A tanulmány rámutat az oktatás meghatározó szerepére az információs kommunikációs eszközök használatában. Az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ 2004 óta készíti el az információs társadalom éves jelentéseit.⁵⁵ „A világ előrehaladása az információs társadalom terén, 1998-2008.” tanulmányában nem vizsgálja az információs műveltséget jellemző mutatóit, de a digitális megosztottságról szóló fejezetében rámutat az IKT eszközök fizikai- és intellektuális hozzáférésebeli különbségeire, valamint az e-befogadási készséget, nyitottságot jellemző attitűdök jelentőségére.

Könyvtári és oktatási⁵⁶ szakirodalmon kívül néhány kutató felhívja a figyelmet az információs műveltség fontosságára és szorgalmazza a mielőbbi

54 A tanulmány hozzáférhető: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a075.pdf>

55 Érdemes megemlíteni, hogy ITTK készíti UNESCO számára a nemzetközi éves jelentést „World Progress Report” és szabadon hozzáférhető „Observatory” tudásbázist.

56 Az információs műveltséggel kapcsolatos oktatás területéről származó szakirodalommal csak a felsőoktatási könyvtárak vonatkozásában foglalkozom.

cselekvést. Csorba József (2004) az „Információ és állam” című könyvében az információtudatosság hiányáról, valamint az állam felelősségéről beszél. Az információs műveltséget támogató társadalmi-gazdasági politika szemlélet váltás szükségessége mellett érvel: „Az információs műveltségünk minősítésekor nem mehetünk el szótlánul amellett, hogy a technológiai lobbó kényszerítette szemlélet (meritokratikus szabványai szerinti) előnyei kimerülőben vannak, mert nem lehet eladni számítógépet és távközlési médiumokat, internet-elérést és -hozzáférést olyan személyeknek, akik (megfelelő jövedelem mellett) nem rendelkeznek a harmadik írásbeliség alapkészségeivel, illetve a játék, a szex, az információs szabadság-mámor kielétele után nem tudnak mit kezdeni az internet nyújtotta előnyökkel.”

Az információs társadalom megvalósításában élén járó országok több példával szolgálnak az információs műveltség oktatásának sikeres gyakorlatára. Európa közép- és déli országaiban az információs társadalom építésének ez a feladata még nem kapott kellő figyelmet. Ennek az egyik lehetséges oka az információs műveltség fogalmának összetettsége, megfoghatatlansága. Többféleképpen megközelíthető és definiálható, nehezen kommunikálható, fogalmi átfedés a számítógépes írástudással, média-írástudással, információs technológiai írástudással. Ezt látszik alátámasztani az információs írástudás fogalmának használata a Magyar Információs Társadalom Stratégiájában: „A digitális írástudás fogalmához szorosan kapcsolódik a hálózati, az internetes, a multimédia- és a hipertextírástudás, a nyomtatott, s a digitális dokumentumok közötti alapvető különbségekre koncentrál, az információs írástudás a technológia közvetítette tartalommal is foglalkozik, s több, mint készségek pusztá hozzáadása a hagyományos írástudáshoz, ami magának az írástudás fogalmának megváltozását eredményezte. Kézenfekvő cél tehát a társadalom minél szélesebb rétegeinek kampányszerű és nagy tömegeket megmozgató, egységes alapokon nyugvó képzése.” (IHM, 2003)

A legújabb stratégia „Digitális Magyarország 2010-2014., vitairata az „Információs írástudás, életminőség-javítás Készség-szintű IKT használat” című fejezet 36. oldalán a következőket olvassuk: „A digitális írástudás növelés e szintjén az alkalmazásokat előállító és szolgáltató vállalkozások eddig is sokat tettek, a jövőben is számíthatunk aktív közreműködésükre. Az állam feladata megítélésünk szerint inkább annak a – gazdasági, jogszabályi – környezetnek a kialakítása, amelyben a vállalkozások és a civil szféra közösen véghezvihetik programjaikat. Fontos ugyanakkor, hogy a kormányzat központilag bevezetendő – pl. e-ügyintézési – szolgáltatásokkal jelentősen lendíthet a felhasználói használaton, magatartás változáson.” (NFM, 2010) Az információs műveltség fogalma értelmezését vagy megértését itt sem láthatjuk, a fogalom használata inkább a digitális írástudás szinonimájaként történik. A vitaanyagban nem kapott helyet az információs műveltség oktatásának ügye sem.

Mai könyvtár és az információs műveltség oktatása

Az információ műveltség oktatásának a feladatát – ahogy ezt a legjobb külföldi példák alapján is láthatjuk az oktatási intézményekkel és könyvtárakkal való szoros együttműködésben érdemes megvalósítani. Könyvtár, mint intézményi- és információs rendszer – hazai és nemzetközi információs rendszerek részeként működik, információs adatbázist biztosít az oktatás-kutatás számára, alternatívát kínál az egyén művelődési és szórakozási igényeinek kielégítésére. Alapvető feladata az ehhez szükséges dokumentumok, információk gyűjtése, feldolgozása, őrzése, szolgáltatása és a könyvtárhasználók rendelkezésére bocsátása.

A könyvtár legfontosabb tevékenységei – szolgáltatásai közé tartoznak:

- kulturális – a felhalmozott emberi tudás és kultúra dokumentumainak gyűjtése, rendszerezése, őrzése és rendelkezésre bocsátása;
- közművelődési – lakossági művelődési és szórakozási magánfogyasztás alternatívájának megteremtése az adott felhasználói réteg igényeihez igazodva;
- információközvetítés, információszolgáltatás – a könyvtár az információt a rendelkezésére álló információforrásokban felkutatja, feldolgozza (hozzáférhető és használható formába teszi) és eljuttatja a felhasználókhöz;
- ismeretközvetítő – szolgáltatások az oktatás és a kutatás igényeinek kielégítésére.

Magyarországi könyvtárakban az 1990-es évektől olyan változások jelentek meg, amelyek átalakították, megváltoztatták a könyvtár működését, az alapvető funkcióinak teljesítését, mindennapi munkáját. Általánossá vált a könyvtári integrált rendszerek használata, könyvtárak együttműködése az információforrások feldolgozásában és hozzáférés megszervezésében. Elektronikus dokumentumok, adatbázisok, elektronikus könyvtárak és gyűjtemények, virtuális könyvtárak megjelenése megváltoztatták az információs szolgáltatást. A könyvtár többé már nem azonos egy meghatározott térrel, hanem mindazokkal az információforrásokkal, amelyekhez hozzáfér a könyvtárlátogató. A könyvtári információellátás szervezésében kulcsfontosságúvá vált az együttműködés és a digitális környezetben való kommunikációnak a képessége. A mai „hibrid” könyvtárakra jellemző, hogy a hagyományos, nyomtatott információforrások mellett állandó hozzáférést biztosítanak a digitális dokumentumokhoz. Könyvtárak egyik legfontosabb feladata az egyensúly megteremtése a hagyományos értékek és a net-generációk elvárásai között. Ugyanakkor az ismeretközvetítés mellett szükség van a feldolgozott információra, a tudás közvetítésére – komplex tájékoztatásra az oktatás és a kutatás részére.⁵⁷

57 A hazai és külföldi könyvtártudományi szakirodalom rendszeresen számol be a mai könyvtárak helyzetéről, feladatairól és fejlődési tendenciákról. Például a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás folyóirat hasábjain, amely internetes elérhetősége: <http://tmt.omikk.bme.hu/> [2010. 10. 27.]

A könyvtár tevékenységének fő jellemzője a hozzáadott érték, amely az információgyűjtés, információfeldolgozás/tárolás, információ- és tudásközvetítés folyamatai során jön létre. A könyvtárakon kívül nincs más szervezet, amely vállalná az egyre növekvő információ kínálat strukturálását, feldolgozását, értékelését valamint közvetítését és szolgáltatását.

A könyvtárak demokratikus szerepe az információhoz való hozzáférés biztosításában nyilvánul meg. A magyar könyvtárosság etikai kódexében foglalt, információk közvetítéséről szóló pontja szerint „A könyvtáros tőle telhetően mindent megtesz azért, hogy a használó szabadon és korlátozás nélkül hozzáférhessen az információkhoz. Segítséget nyújt az információs források és eszközök használatához. Legjobb tudása szerint hiteles, megbízható, teljes, megfelelő, személyre szabott információt nyújt.”⁵⁸

Az internet világában a könyvtár már nem közepe az információs világnak, hanem egy csomópontot jelent az információs térképen. A mai átlag felhasználó maga is képes boldogulni az információforrások használatával, önállóan is tud információt szerezni könyvtáron kívül, az interneten. A hangsúly az információkeresés folyamatának a hatékonyságára, tehát az információkereső technikák és módszerek alkalmazásának a képességére helyeződik. Az információhoz való hozzáférésnek az igényét felváltja az információhoz való gyors és hatékony hozzáférés igénye, a könyvtárhasználó tartózkodási helyétől és idejétől függetlenül.

Az információs piac robbanásszerű fejlődésével egyre nő a kínálat és a kereslet aszimmetriája. Az információs termékek fogyasztói egyre kevésbé tudnak eligazodni, a döntésüket egyre inkább befolyásolja az információt nyújtó megbízhatósága, maga az információközvetítés folyamata.

Az utóbbi évek digitalizálási projektjeinek köszönhetően (nemzeti - MEK, Neumann-Ház, Nemzeti Digitális Adattár, Magyar Digitális Képkönyvtár; és nemzetközi - EU: Europeana, UNESCO: World Digital Library) világméretű digitális gyűjtemények, archívumok jönnek létre. A könyvtárak vezető szerepet vállalnak a nyílt hozzáférésű dokumentumtárak, szabad hozzáférésű tudományos folyóiratok létrehozásában és megjelenésében. A könyvtár részéről megjelenik a „nyílt könyvtár” gondolatát megvalósító korlátlan könyvtár használat, ún. „éjjel-nappal” szolgálat. Az élethosszig tartó tanulás a könyvtári gyakorlatban azt jelenti, hogy a könyvtáraknak tudniuk kell a különböző korcsoportokba tartozó, különböző élethelyzetben levő használók igényeit kielégíteni, támogatni és együttműködni kell az információszerezés és felhasználás folyamatában.

A könyvtáros szakma változásai új munkaköri elvárásokat jelöl ki a könyvtárosokkal szemben:

---

58 A Magyar Könyvtárosság Etikai Kódexének VI. pontja. Hozzáférhető: <http://www.ki.oszk.hu/old/dok/alairtkodex.pdf> [2010. 10. 27.]

- információs szervezetek menedzselése;
- információs források menedzselése;
- információs szolgáltatások menedzselése;
- információs eszközök és technológiák alkalmazása.

A könyvtáros képzés során a könyvtáros szakmát választók megbízható és alapos informatikai tudás és az általános könyvtári ismeretek mellett a szakmai specializációnak megfelelő tudást is elsajátíthatnak. Magyarországi könyvtáros képzés egyik helyén, a Pécsi Tudományegyetem Könyvtártudományi Intézetben végzett kutatás alapján is elmondhatjuk, hogy „Ennek az új rendszerű informatikus könyvtáros képzésnek – szinkronban az Eurogide LIS ajánlásaiban megfogalmazottakkal – meghatározható elemét képi a szakmai információs kompetencia kialakítása, illetve fejlesztése, és amely hosszú távon biztosítja, hogy végzett hallgatóink az új szellemű magyar könyvtári rendszer sikeres munkavállalói legyenek.” (Sipos, 2008) A könyvtárak nagy tudáspotenciállal rendelkező szervezetek. Az információs technológiák, az információs világ fejlődése folyamatos tanulásra, továbbképzésre készíti, kényszeríti a könyvtárosokat.

Nyugat-magyarországi Egyetem Központi Könyvtárának oktató tevékenysége

A felsőoktatási könyvtár fő feladata, hogy támogassa az anyaintézményen folytatott oktatói, kutatói tevékenységet, az ahhoz szükséges szakirodalmat és szakinformációt szolgáljon. A feladat megvalósításához a felsőoktatási könyvtárak gyakran vállalnak olyan oktatási tevékenységet, mely túlmutat a szokásos könyvtárhasználati útmutatásokon. A könyvtár nemcsak biztosítja az információhoz és tudásanyaghoz szabad hozzáférést, de a szakirodalmi források hatékony felhasználását elősegítő oktatást is végez a felsőoktatásban résztvevő hallgatók önálló ismeretszerzéshez szükséges jártasság és készség elsajátítása céljából.

Jelenleg a magyar felsőoktatási könyvtárak többsége foglalkozik a könyvtári szakinformáció-források használatának oktatásával, amely kapcsolódik az adott intézményben oktatott szakirányokhoz, például a Szent István Egyetem Állatorvosi Karának könyvtára, Budapesti Műszaki Egyetem könyvtára valamint a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségügyi Centruma. A Nyugat-magyarországi Egyetemen működő könyvtárak közül a különböző szakok képzéséhez kapcsolódó oktatással foglalkoznak a győri Apáczai Csere János Kar Könyvtárában, a szombathelyi Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában valamint a soproni székhelyű Benedek Elek Pedagógiai Kar Könyvtárában és a Központi Könyvtárban.

A Nyugat-magyarországi Egyetem Központi Könyvtárának oktatási tevékenysége szerepel a könyvtár missziójában rögzített vállalások között, a

NymE Szervezeti és Működési Szabályzatban foglaltakkal egybehangzóan. A könyvtárban hozzáférhető és szabad hozzáférésű, internetes szakinformációs források használatának oktatása „Szakirodalmi ismeretek” című tantárgyként 2002-ben indult meg újra⁵⁹, eleinte az Erdőmérnöki, majd a Faipari Mérnöki Karon. Jelenleg a soproni kampuszon a tantárgy választható illetve kötelező az okleveles Erdőmérnöki, az okleveles Környezet-mérnöki, a Természetvédelmi Mérnöki, a Vadgazda Mérnöki, valamint a Faipari Mérnöki Kar hallgatói számára. A korszerű könyvtárhasználati ismeretek mellett az oktatás az adott szakterület tudományos információ forrásainak (nyomtatott és elektronikus) ismertetésére, valamint használatának és hasznosításának oktatására is kiterjed. A hallgatók egy virtuális „térképet” kapnak egy-egy tudományág területéről, amelyet később aktualizálhatnak, más igényekhez átalakíthatnak. A kizárólag könyvtárban, illetve az egyetemi hálózaton elérhető elektronikus információforrásokon kívül megismerik a szabadon hozzáférhető tudományos és szakinformációk keresési technikáit. Olyan ismeretekre tesznek szert, amelyeket máshol, az élet más területein is kamatoztatni tudnak.

Összefoglalás

Az információs társadalom elérésének készségét értékelő mutatók alapján összefüggés tapasztalható az adott ország teljesítménye és információs műveltség színvonala között. Ahhoz, hogy az információs társadalom a tudás társadalmává váljon, szükség van az információs műveltség elsajátítására. Az információs műveltség tömeges megteremtésének fontossága ma legalább olyan alapvető, mint az alapkészségek elterjesztése volt az ipari társadalomban.

Magyarországon ez idáig a magyar információs műveltség ügye a könyvtári és oktatási területeken kívül még nem kapta meg azt a szerepet, teret, prioritást, támogatást, amelyet érdemel az információs társadalom építésének folyamatában. Egyre inkább lemaradással fenyeget és sürget az idő, hogy mielőbb szülessen magyar program a könyvtárakkal és oktatási intézményekkel való együttműködésre az információs műveltség elősegítésére. Remélhető-e változás a magyar információs politikájában, amelynek eddigi 15 év gyakorlatát az Információs Társadalom- és Trendkutatásért Alapítvány által készített tanulmány a következőképpen jellemzi: lassúság a dokumentumok és stratégiák kidolgozásában, ágazati és programalkotási szinten jelentkező összehangolás hiánya, célcsoportok ismeretének hiánya, civil, piaci és tudományos szférák

---

59 Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára 1962-ban kezdte a szakirodalmi ismeretek oktatását az 1960-ban kiadott Földművelési Minisztérium rendelete nyomán (84/740/1960). A tantermi keretek között folytatott oktatási tevékenység 1988-ig tartott.

közötti alacsony szintű együttműködés, „politikai spektrumot átfogó konszenzus hiánya”, valamint terület alacsony prioritása és forrás hiány.

Az információs műveltség a kultúrának az a része, amely meghatározza azt, hogyan viszonyulunk saját magunkhoz és bennünket körülvevő világhoz. Arról szól, hogy akarunk-e, tudunk-e élni az információs társadalom adta lehetőségekkel, képesek vagyunk-e aktív szerepet vállalni a társadalmi és gazdasági életben, képesek vagyunk-e tanulni, hogy boldoguljunk a változó világban. A tanulást felváltja az egész életen át való tanulás, melynek színtere nemcsak az iskola és a módja nemcsak formális. A tanulás nemcsak kényszer, hogy ne maradjunk le, de olyan lehetőség, amely az információs-kommunikációs eszközök használata révén áthidalhatja a határokat és szakadékokat. Rajtunk múlik hogyan élünk ezekkel a lehetőségekkel.

Irodalom

- ALA (1989): Presidential Committee on Information Literacy: Final Report <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/presidential.cfm> (2010.10.24.)
- Ángyán Lajos (2007): Az ember teljesítőképességét meghatározó tényezők. Tudás Menedzsment, 1 szám. 118. o.
- Bawden, David (2001): Information and Digital Literacies: a Review of Concepts. Journal of Documentation, 2. szám. 218-259. o.
- Boekhorst, A.K. (2003): Becoming Information Literate in the Netherlands. Library Review, 298-309. o.
- Bruce, Christine, Susan (1997): The Seven Faces of Information Literacy. Adelaide. Auslib Press
- Csorba József (2004): Információ és állam. Budapest, Információs Forrástájékoztató Iroda <http://mek.oszk.hu/02300/02308/02308.pdf> (2010. 10. 27)
- Európa és a globális információs társadalom, 1994. In: Bognár Vilmos - Fehér Zsuzsa - Varga Csaba (szerk.): Mi a jövő? Budapest, OMFH/HÉA Stratégiakutató Intézet
- Eurostat 2010: Life long learning – Európa oktatásban és továbboktatásban résztvevők aránya a 25 és 64 év közötti lakosság számára viszonyítva 2003-2008. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2010-11-01)
- IHM (2003): Magyar Információs Társadalom Stratégia. <http://www.vkj.hu/mits/mits.html> (2010. 10. 05.)
- ITTK (2009): A magyar információs társadalom fejlődésének tanulságai, a közeljövő kihívásai. (http://www.ittkalapitvany.hu/menet_docs/07_01_mo_infvars_fejlodesenek_tanulsagai.pdf) (2010. 10. 05.)
- ITTK (2007): A világ előrehaladása az információs társadalom terén, 1998-2008 http://www.ittk.hu/images/stories/bme/evkonyv/ittk_wpr1998-2008.pdf (2010. 10 24.)

- Juntunen, Arja – Lehto, Anne – Saarti, Jarmo – Tevaniemi, Johanna: Supporting Information Literacy Learning in Finnish Universities – Standarts, Projects and Online Education. 117-132. o. In: Lau, Jesús – Saur, K G (Eds.): Information Literacy: International Perspectives. München
- KSH (2008): A magyar háztartások infokommunikációs (IKT-) eszközökkel való ellátottsága és az egyéni használat jellemzői, 2007.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt07.pdf> (2010. 10. 05.)
- Karcsecs Éva (2007): A versenyképes munkavállaló kompetenciái az Európai Unióban és Magyarországon. Európai Tükör, 3. szám. 128-140. o.
- Koltay Tibor (2008): Információs műveltség 2. rész. In: Az információs műveltség és kommunikáció. Pegazógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény
http://pihgy.hu/?q=az_informacios_muveltség_es_a_kommunikacio (2010.10.12.)
- Koltay Tibor (2009): Médiaműveltség, média-írástudás, digitális írástudás.
 Médiakutató http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_04_tel/08_mediamuveltség_digitalis_irastudas (2010. 10. 24.)
- Kulcsár László – Hohl Ferenc – Obádovics Csilla (2009): Teleházak: Remények és eredmények a vidékfejlesztésben. *Gazdaság & Társadalom*, 1. szám. 97-111.o.
- NFM (2010): Digitális Magyarország 2010-2014 vitairat
<http://www.infoter.eu/Article.aspx?ArticleId=eff06d42-2cff-4a7a-b117-318fd8020159> (2010.11.01.)
- Sipos Anna Magdolna (2008): Információs kompetencia – realitás vagy frázis? *Tudásmenedzsment*, 2. szám. 8-20. o.
- Székely Csaba – Andriska Pál (2009): A vállalkozások hatékonysági tartalékai a menedzsment területén. *Gazdaság & Társadalom*, 1. szám. 62-79.o.
- UNESCO-CEI ICPE (2006): Achieving an Information Society and Knowledge-based Economy Through Information Literacy. Proposal for an Information Literacy Platform and Action Plan for Central and South-east European Countries: Policy Recommendations and Practical Directions. ICPE, Ljubljana.
- Varga Katalin (2008): Az információs műveltség fogalma az európai és Európán kívüli kultúrákban. In: A 21. század műveltsége. E-könyv az információs műveltségről. Pécs, PTE FEEK <http://mek.oszk.hu/06300/06355/html/index.htm> (2010.09.03.)
- Z. Karvalics László(2002): Az információs társadalom keresése, Budapest, Infonia-Aula